

บทที่ 1 ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับเภสัชกรรม

ประวัติความเป็นมาของการแพทย์แผนโบราณ

ประวัติการแพทย์แผนโบราณนั้นเริ่มมีบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล

ซึ่งในสมัยนั้นมีชายผู้หนึ่ง ชื่อ **“ชิวโกโกมารภัจจ”** มีความสนใจในการศึกษาวิชาแพทย์ เพราะเห็นว่าเป็นวิชาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้ใด ท่านเป็นผู้ที่เปี่ยมไปด้วยความเมตตา กรุณา ปราบปรามที่จะให้มนุษย์มีความสุข จึงได้ไปศึกษาวิชาการทางการแพทย์ในสำนักทศปาโมกษ์แห่งเมืองตักศิลา

ท่านเป็นผู้ที่ฉลาดมีความสามารถในการเรียนรู้(1) เรียนได้มาก(4) เรียนได้เร็ว (3) ความทรงจำดี (2) ใช้เวลาเรียนน้อยกว่าผู้อื่น (5)

เมื่อจบวิชาแพทย์แล้ว สามารถรักษาคนไข้ครั้งเดียวก็หายได้

ในเวลาต่อมาพระเจ้าพิมพิสาร ทรงประชวรด้วยโรคเรื้อรังหวัดหวาม หอบชิวโกโกมารภัจจท่านได้ถวายการรักษาด้วยการทายาเพียงครั้งเดียว พระเจ้าพิมพิสารก็ทรงหายจากโรค

จึงโปรดให้เป็นแพทย์หลวงประจำพระองค์และบำรุงพระสงฆ์

ประวัติการแพทย์แผนโบราณในประเทศไทย แบ่ง 2 ช่วง

1 การแพทย์แผนโบราณสมัยก่อนรัตนโกสินทร์

ประวัติการแพทย์แผนโบราณในประเทศไทยนั้น ได้มีการค้นพบของ 4 อย่าง

คือ 1.ศิลาจารึกของอาณาจักรขอม 2.ค้นพบหินบดยาสมัยทวารวดี 3.ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และ 4. ค้นพบบันทึกว่า มีระบบการจัดหายาที่ชัดเจนสำหรับราษฎร

ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้สร้างสถานพยาบาล เรียกว่า **“อโรคยาศาลา”** โดยมีผู้ทำหน้าที่รักษาพยาบาล ได้แก่ หมอ พยาบาล เภสัชกร รวม 92 คน

ในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มีการรวบรวมตำรายาต่างๆ ขึ้นเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ การแพทย์โบราณ เรียกว่า “ตำราพระโอสถพระนารายณ์” การแพทย์แผนโบราณมีความรุ่งเรืองมาก โดยเฉพาะการนวด การแพทย์แผนตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาท โดยมีชนนารีชาวฝรั่งเศส

2. การแพทย์แผนโบราณในสมัยรัตนโกสินทร์

รัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

- ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดโพธาราม หรือ “วัดโพธิ์” ขึ้นเป็นพระอารามหลวง ให้ชื่อว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม”
- ทรงให้มีการรวบรวมและจารึกตำรายา ฤๅษีตัดตน ตำราการนวดไว้ตามศาลารายส่วนการจัดหายาของทางราชการ
- มีการจัดตั้งกรมหมอและโรงพระโอสถคล้ายกับในสมัยอยุธยา แพทย์ที่รับราชการ เรียกว่า “หมอลหลวง” ส่วนหมอที่รักษาราษฎรทั่วไป เรียกว่า “หมอราษฎร” หรือ “หมอเฉลยศักดิ์”

รัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- มีพระบรมราชโองการให้จดตำราหลวงสำหรับโรงพระโอสถ และในปี พ.ศ. 2359 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตรากฎหมายชื่อว่า “กฎหมายพนักงานพระโอสถถวาย”

รัชกาลที่ 3 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ทรงปฏิสังขรณ์ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามอีกครั้ง
- ทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดตั้งโรงเรียนแพทย์แผนโบราณแห่งแรก คือ “โรงเรียนแพทย์แผนโบราณวัดโพธิ์”
- ทรงประกาศให้ผู้มีตำรับตำรายาโบราณทั้งหลายที่มีสรรพคุณดีและเชื่อถือได้ เท่าที่มีอยู่สมัยนั้น นำมาจารึกเป็นหลักฐานไว้บนหินอ่อน การจารึกนี้เป็นตำราบอกสมุฏฐานของโรคและวิธีการรักษา และมีการจัดหาสมุนไพรที่ใช้ปรุงยาและหายากมาปลูกไว้ในวัดโพธิ์ ทรงให้ปั้นรูปฤๅษีตัดตนในท่าต่างๆ
- มีการนำเอาการแพทย์แผนตะวันตกเข้ามาเผยแพร่โดยคณะมิชชันนารีชาวอเมริกัน ของ นายแพทย์แดน บีช บรัดเลย์ ซึ่งคนไทยเรียกว่า “หมอบรัดเลย์”

รัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้นำการแพทย์แผนตะวันตกมาใช้มากขึ้น เช่น การสูติกรรมสมัยใหม่ แต่ไม่สามารถให้ประชาชนเปลี่ยนความนิยมได้

รัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

- มีการจัดตั้งศิริราชพยาบาลใน พ.ศ. **2431** มีการเรียนการสอนและให้การรักษาทั้งการแพทย์ทั้งแผนโบราณและ แผนตะวันตกร่วมกันหลักสูตร **3** ปี
- มีการพิมพ์ตำราแพทย์สำหรับใช้ในโรงเรียนแพทย์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. **2438** โดยพระยาพิชณุ ชื่อตำรา “**แพทย์ศาสตร์สงเคราะห์**” ได้รับยกย่องให้เป็นตำราแห่งชาติฉบับแรก
- ต่อมาพระยาพิชณุประสาทเวชเห็นว่า ตำราเหล่านี้ยากแก่ผู้ศึกษาจึงได้พิมพ์ตำราขึ้นใหม่ ได้แก่ ตำราแพทย์ศาสตร์สงเคราะห์ฉบับหลวง **2** เล่ม และตำราแพทย์ศาสตร์สังเขป **3** เล่ม ซึ่งยังคงใช้เป็นตำราทางการแพทย์มาจนทุกวันนี้

รัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

- มีการส่งยกเลิกวิชาการแพทย์แผนโบราณ
- ในปี พ.ศ. **2466** มีประกาศให้ใช้พระราชบัญญัติการแพทย์เป็นการ ควบคุมการประกอบโรคศิลปะ เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดกับประชาชน อันเนื่องมาจากการประกอบโรคศิลปะของผู้ที่ไม่มีความรู้และมีได้ฝึกหัด ทำให้หมอฟันบ้านจำนวนมากถูกรับแจ้งเลิกประกอบอาชีพนี้ บ้างก็เผาตำราทิ้ง

รัชกาลที่ 7 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

- ได้ตรากฎหมายเสนาบดี แบ่งการประกอบโรคศิลปะออกเป็น “**แผนปัจจุบัน**” และ “**แผนโบราณ**”

(แผนปัจจุบัน คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะโดยความรู้จากตำรา โดยอาศัยการศึกษา ตรวจค้น และทดลองของผู้รู้ในทางวิทยาศาสตร์ทั่วโลก)

(แผนโบราณ คือ ผู้ประกอบโรคศิลปะโดยอาศัย ความสังเกต ความชำนาญได้สืบทอดกันมา อาศัยตำราอันมีมาแต่โบราณ มิได้ดำเนินไปในทางวิทยาศาสตร์)

รัชกาลที่ 9 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช

- มีการจัดตั้งสมาคมของโรงเรียนแพทย์แผนโบราณ ได้ก่อตั้งขึ้นที่วัดโพธิ์ กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2500
- ในปี พ.ศ. 2525 ได้ก่อตั้งโรงเรียนอายุรเวทวิทยาลัย (ชีวกโกมารภัจจ์) ให้การอบรมศึกษา ด้านการแพทย์แผนโบราณแบบประยุกต์

จรรยาเภสัช 5 ประการ

- 1 ต้องมีความขยันหมั่นเพียร หมั่นเอาใจใส่ศึกษาวิชาการแพทย์เพิ่มเติม ให้เหมาะแก่กาลสมัยอยู่เสมอ โดยไม่เกียจคร้าน
- 2 ต้องพิจารณาหาเหตุผลในการปฏิบัติงานด้วยความสะอาด ประณีต ไม่ประมาท ไม่มั่งง่าย
- 3 ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต และมีเมตตาจิตแก่ผู้ไข้ยา ไม่โลภเห็นแก่ลาภ โดยหวังผลกำไรมากเกินไปจนเกินควร
- 4 ต้องละเอียดรอบคอบ ไม่กล่าวเท็จหรือกล่าวโอ้อวด ให้ผู้อื่นหลงเชื่อในความรู้ ความสามารถอันเหลวไหลของตน
- 5 ต้องปรึกษาผู้ชำนาญ เมื่อเกิดการสงสัยในตัวยานชนิดใด หรือวิธีปรุงยา โดยไม่ปิดบังความเขลาของตน เพื่อให้เภสัชกรระลึกอยู่เสมอว่าการปรุงยา หรือผสมยา หรือการประดิษฐ์วัตถุใดๆ ขึ้น เป็นยาสำหรับมนุษย์ ต้องมีความรับผิดชอบต่อชีวิตมนุษย์ เภสัชกรจึงต้องมีจิตใจบริสุทธิ์ยึดหลักจรรยาเภสัชชเปรียบเหมือนศีล 5

หลักเภสัช 4 ประการ เภสัชวัตถุ คือ รู้จักวัตถุตำยานานาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยารักษาโรคและรักษาไข้ จะต้องรู้ลักษณะพื้นฐานของตัวยานหรือสมุนไพรแต่ละชนิด คือ **ต้องรู้จัก ชื่อ ลักษณะ สี กลิ่น และรส**

สรรพคุณเภสัช คือ **รู้จักสรรพคุณ**ของวัตถุนานาชนิดที่จะนำมาใช้เป็นยา **จะต้องรู้รสของตัวยานั้นๆ**ก่อน จึงสามารถทราบสรรพคุณได้ภายหลัง

คณาเภสัช คือ **รู้จักการจัดหมวดหมู่**ตัวยานหลายสิ่งหลายอย่าง รวมเรียกเป็นชื่อเดียว

บทที่ 2 เกษัชวัตถุ

เกษัชวัตถุ คือ วัตถุธาตุานานาชนิดที่นำมาใช้ประกอบเป็นยารักษาโรค

ตามคัมภีร์แพทย์กล่าวไว้ว่า “สรรพวัตถุต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาในโลกนี้ล้วนเกิดขึ้นแต่ธาตุ ทั้ง 4 ย่อมเป็นยารักษาโรคได้ทั้งสิ้น” จึงจำเป็นต้องเรียนรู้ให้ลึกซึ้งถึงรูปลักษณะ ส่วนที่ใช้ ชนิดของวัตถุธาตุอ่อนหรือแก่ เก่าหรือใหม่ สดหรือแห้ง มีคุณภาพดีหรือเลวอย่างไร

เกษัชวัตถุจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 พืชวัตถุ ได้แก่ พรรณไม้ต่างๆ จำแนกออกได้เป็น (1) พืชจำพวกต้น, (2) พืชจำพวกเถา-เครือ, (3) พืชจำพวกหัว-เหง้า, (4) พืชจำพวกผัก และ(5) พืชจำพวกหญ้า ซึ่งจะต้องรู้จักส่วนต่างๆ ของพืชที่นำมาใช้เป็นยา เป็นต้นว่า ราก , หัว, ต้น, กะพี้, แก่น, เปลือก, ใบ, ดอก, เกสร, ผล, เมล็ด ว่ามี รูป , สี , กลิ่น,รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

ประเภทที่ 2 สัตว์วัตถุ ได้แก่ ร่างกายและอวัยวะของสัตว์ทั้งหลาย จำแนกสัตว์ออกได้เป็น(1) สัตว์บก, (2) สัตว์น้ำ และ (3) สัตว์อากาศ ซึ่งจะต้องรู้จักส่วนต่างๆ ที่นำมาใช้เป็นยา เป็นต้นว่า ขน, เขา, เขี้ยว , นอ , หนัง , กราม , กรวด , น้ำดี , เล็บ , กระดุก ว่าเป็นของสัตว์อะไร มีรูป , สี , กลิ่น , รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

ประเภทที่ 3 ธาตุวัตถุ ได้แก่ แร่ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นเอง หรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุ หรือสิ่งสังเคราะห์ขึ้น จำแนกธาตุออกได้เป็น (1) ธาตุที่สลายตัวได้ง่าย และ (2) ธาตุที่สลายตัวได้ยาก ซึ่งจะต้องรู้จักแร่ธาตุนั้นๆ ว่ามีรูป , สี , กลิ่น , รส และมีชื่อเรียกอย่างไร

หลักในการพิจารณาตัวยา 5 ประการ ในหลักนี้ จะเป็นข้อพิสูจน์ทำให้เรารู้ว่าเป็นตัวยาอะไร

1 รูป คือ การรู้รูปลักษณะของตัวยานั้นว่ามีรูปร่างที่ปรากฏเป็นอย่างไร

2 สี คือ การรู้สีของตัวยานั้นว่ามีสีอะไร

3 กลิ่น คือ การรู้กลิ่นของตัวยานั้นว่ามีกลิ่นเป็นอย่างไร อย่างนี้กลิ่นหอมหรือกลิ่นเหม็น

4 รส คือ การรับรู้ของตัวยานั้นว่ามีรสเป็นอย่างไร ให้รู้ว่าเป็นรสจืด รสขม รสหวาน รสเปรี้ยว รสเมา เปื่อ รสเผ็ดร้อน รสมัน รสหอมเย็น รสเค็ม หรือฝาด

5 ชื่อ คือ การรู้ชื่อของตัวยานั้นว่าเขาสมมติชื่อเรียกไว้อย่างไร

ประเภทที่ 1 พืชวัตถุ แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1.1 พืชจำพวกต้น

พืชจำพวกต้น ได้แก่ พืชพรรณไม้ เป็นต้นเล็ก ต้นใหญ่ เป็นกอ เป็นพุ่ม มีแก่นบ้าง ไม่มีแก่นบ้าง ซึ่งนิยมเรียกกันว่า ต้น ส่วนมากใช้ราก แก่น เปลือก ใบ ฟักหรือลูก จะอธิบายถึงรสและสรรพคุณของส่วนที่ใช้ทำยา

มีประมาณ **418** ชนิด (เนื้อหาหน้า **8-57**)

1.2 พืชจำพวกเถา-เครือ

พืชจำพวกเถา-เครือ ได้แก่ พรรณไม้ที่เป็นเถา-เครือ เลื้อยพาดพันตามต้นไม้ ตามรั้วเลื้อยตามพื้นดิน บางเถา-เครือ ก็สั้น บางเถา-เครือ ก็ยาว บางชนิดมีมือเกาะ บางชนิดก็ไม่มีมือเกาะ ซึ่งมนุษย์เรานิยมเรียกว่า เถา หรือ เครือ ที่นิยมใช้ทำยา มีประมาณ **148** ชนิด (เนื้อหาหน้า **57-73**)

1.3 พืชจำพวกหัว-เหง้า

พืชจำพวกหัว — เหง้า ได้แก่ พรรณไม้ที่ไม่ใช้หัวหรือเหง้าฝังลงดิน ส่วนมากเป็นพืชล้มลุก เมื่อเข้าฤดูฝน ฝนตกลงมากก็แตกหน่อออกต้นเจริญงอกงาม และเมื่อถึงฤดูแล้ง ฝนไม่มีก็เหี่ยวเฉาลง ล้มแห้งตายไป เมื่อถึงฤดูฝนก็แตกหน่อเจริญงอกงามมาใหม่อีกเป็นดังนี้เรื่อยไป บางชนิดก็ทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดี บางชนิดทนทานต่อความแห้งแล้งไม่ค่อยได้ แล้วแต่ชนิดของพืช จะกำหนดแน่นอนไม่ได้ แต่ที่เรียกกันว่าตัวนั้น ต้องมีลักษณะกลม ถ้ายาวก็ต้องมีลักษณะกลมมากกว่า หัวนั้น อาจเป็นลักษณะแบนเป็นปุ่มเป็นแงหรือยาวรี มีลักษณะต่างๆ กัน พวกหัว เช่น หัวบุก หัวกลอย และหัวกระดาด ส่วนหัวและแงจะหาได้ง่าย เช่น หัวสับปะรด หัวข่า แงชิง แงไฟล แงกระชาย และหาข้อพึงสังเกตเอาไว้ว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร พวกนี้ตามท้องถิ่นต่างๆ ไปนิยมเรียกกันว่าหัว หรือเหง้า มีประมาณ **48** ชนิด (เนื้อหาหน้า **73-80**)

1.4 พืชจำพวกผัก

พืชจำพวกผัก ได้แก่ พืชที่มีต้นเล็ก ๆ หรือต้นใหญ่ เป็นกอ ต้นต่ำ ต้นสูงหรือเลื้อยไปอยู่บนบกก็มี อยู่ในน้ำก็มี บางชนิดใช้เป็นอาหารได้ และนิยมเรียกว่า ผัก มี **37 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **80-83**)

1.5 พืชจำพวกหญ้า

พืชจำพวกหญ้า ได้แก่ พืชที่ไม่มีที่เป็นกอ เป็นเถา หรือเป็นต้นก็มี มีทั้งเกิดอยู่บนบก ในน้ำ เกิดขึ้นบนเนินผา กำแพงโบสถ์และบนเจดีย์เก่า ๆ นำมาใช้เป็นอาหารสัตว์ และปลูกเป็นยาได้

มี **40 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **80-88**)

ว่าน ว่านต่าง ๆ ก็จัดเป็นพืชวิเศษ เช่นเดียวกับพืชวิเศษทั่ว ๆ ไป ว่าน นอกจากจะมีประโยชน์ทำยา ยังมีประโยชน์ทางคุณไสย อิทธิฤทธิ์ ชนบางพวกถือว่า ว่านบางชนิดนำโชคคลาภมาให้ แต่ในที่นี้จะบรรยายเฉพาะว่านที่มีสรรพคุณในทางนำมาใช้เป็นยาเท่านั้น มี **23 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **88-90**)

เห็ด เห็ดสมควรจัดเห็ดอยู่ในพืชวิเศษ เนื่องจากเห็ดนี้ใช้เพาะปลูก และเจริญเติบโตคล้ายพืช

มี **23 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **90-91**)

ประเภทที่ 2 สัตว์วัตถุ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

2.1 สัตว์บก ได้แก่ สัตว์ที่อาศัยและหากินอยู่บนบก มี **9 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **91-92**)

2.2 สัตว์น้ำ ได้แก่ สัตว์ที่เกิดและหากินอยู่ในน้ำ มี **14 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **92-93**)

2.3 สัตว์อากาศ ได้แก่ สัตว์ที่มีปีก บินไปมาในอากาศได้ มี **10 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **93-94**)

ประเภทที่ 3 ธาตุวัตถุ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1 ธาตุที่สลายตัวง่าย ได้แก่ แร่ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือแร่ธาตุที่ประกอบขึ้นตามกรรมวิธีมีคุณสมบัติสลายตัวง่าย เช่น ฤกษ์ความร้อนเพียงเล็กน้อย แชน้ำหรือใช้มือขยี้ ธาตุวัตถุเหล่านี้ บางอย่างเมื่อสลายตัวออกไปแล้ว ก็ไม่สามารถกลับสู่สภาพเดิมได้ มี **18 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **94-95**)

3.2 ธาตุที่สลายตัวยาก มี **7 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **96**)

ตัวยากรีกได้หลายชื่อ

ตัวยากรีกได้ **2** ชื่อ นี้ มิได้เป็นมาตรฐานเท่าใดนัก บางตำราก็เรียกไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับตำราที่กล่าวไว้นี้ เพราะด้วยประเทศถิ่นที่อยู่นั้น เรียกกันตามที่อยู่ของตนไป เมื่อรวมความแล้วก็เป็นตัวยา อย่างเดียวกัน มี **65 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **97-99**)

ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน

ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน หรือมีสรรพคุณเสมอกันนั้น สามารถนำมาใช้แทนกันได้ เพราะตัวยาบางอย่างที่ต้องการ หรือมีในตำรายานั้น ไม่มีหรือขาดไป หรือตัวยาบางอย่างต้องนำมาจากต่างประเทศ บางครั้งตัวยาเกิดขาดตลาด จะขอให้ส่งมาจากต่างประเทศ คนใช้ก็คงจะไม่ได้รับประทานยาเป็นแน่ ดังนั้นแพทย์และเภสัชกรแผนโบราณ จึงได้คิดค้นหาตัวยาบางอย่างที่พอหาได้ พอจะมีสรรพคุณทัดเทียมกัน เพื่อจะได้นำมาปรุงเป็นยาเพื่อรักษาโรค ตัวยามีสรรพคุณใกล้เคียงกัน และพอจะใช้แทนกันได้นั้นมี **38 ชนิด** (เนื้อหาหน้า **99-100**)

การเก็บยา

การเก็บยาตามวิธีการของโบราณ ถ้าหากจะพิจารณาให้ดีแล้ว เห็นว่ามีความสำคัญมาก สำคัญทั้งทางด้านให้ได้ตัวยา มีสรรพคุณดีและทั้งทางด้านการสงวนพันธุ์ของพืชสมุนไพรของตัวยาให้คงไว้อยู่ตลอดไปเก็บยาต่าง ๆ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกาลเวลา วิธีการเก็บยาของแพทย์แผนโบราณมี **4** วิธี คือ การเก็บยาตามฤดู การเก็บยาตามทิศทั้ง **4** การเก็บยาตามวันและเวลา การเก็บยาตามยาม (กาลเวลา)